

Rufinus, tract. in Symbol. Apostolorum cap. xxx. Pari modo in Eucharistia Christus est quasi peregrinus; quia peregrina veste, scilicet specie panis et vini, vestitus et tactus est, et viator declinans ad manducandum; quia est viaticum nostrum, quo roborati tendimus ad patriam nostram celestem: unde digestis et consumptis speciebus, transit ipse, et in eo loco quasi evanescit. *Tertio*, Chaldaeus veritatis: O Sator Israel, cur manet in terra tua super nos, cum tantum simus peregrini et viatores in terra? sed patet ex Hebraeo non populum, sed Deum dici hic peregrinum.

Tropologicè, Christus et Christiani sunt coloni et peregrini. *Primo*, quia Christus e caelo in terram quasi alienam venit, et nos e caelo animam accepimus. Unde et caelum nobis patria est, terra vero exsilium. *Secundo*, quia licet Christus terra esset dominus, et veniret in propria: sui tamen cum quasi peregrinum non receperunt. *Tertio*, quia caducis terre bonis non est usus nisi ad necessitatem quasi peregrinus: non habuit ubi caput reclinarret; non habuit propriam domum, sed Mortuae et aliorum hospitium; nullo captus fuit vinum et rerum vite amore: ut doceret nos, iis uti, non frui, et supernam patriam inquirere, uti ipse mox ad caelum rediit. Similiter omnes fideles et sancti sunt hospites terrae, et cives caeli, praesentem quia hic inter impios et improbos vivunt, unde terra eis est tedium, caelum in desiderio. Quocirca S. Augustinus, in *Sententis*, num. 17: « Omnis, inquit, qui ad supernam pertinet civitatem, peregrinus est mundi, et dum temporali utitur vita, in patria vivit aliena; ubi inter multa illecebrata, et multa fallacia, Deum nosse et amare paucorum est. » Et num. 113: « Christiano recte gaudendi causa non praesens saeculum est, sed futurum; et ita utendum est temporalibus, ne ob sint aeternis, ut in via qua peregrini ambulant, hoc placeat quod dicit ad patriam. » Nam, ut ait S. Basilius in *Psalm.* 1, 4: « Sicut viator jam in prata, jam in montes, jam in artema, jam in tristitia incidit, sed mox ea relinquit; ita et nos in vita haec, jam beta, jam tristitia transimus, nihil est quod hereat. »

Idem habet S. Ambrosius, in *Psalm.* 1, 4, additue: « Sicut in navibus dormientes, ventis aguntur in portus, etsi nullus quiescentibus sensus est avigandi, tamen cursus eos urget ad finem, et impellit ignaros: sic vitae nostrae spatio deluente, ad proprium unusquisque finem, cursu latente, deducitur. Unde dicitur: Surge, qui dormis. Tu enim dormis, et tempus tuum ambulat (nota hoc et rumina); et vide ne, dum dormis, tempus pretereat: ideo et si dormis, cor tuum vigilet. Si cor otiosum non sit, non aiant otiosa tempora tua; in via tua, o homo, ambula, ut pervenias, ne te nox in via occupet, ne consumatur dies vitae, antequam progressum virtutis acceleres. Viator es, vite huius omnia transeunt, omnia post te fiunt, omnia in hac via cernis et transis. » Et inferius:

« Ergo quasi in via locutum, neque secunda extollant, neque adversa te frangan. Festina semper ad finem, festina ut pervenias: elige tamen viam, antequam curras. Dum vis sunt: una iustorum aeterna; altera peccatorum spatiosa, sed ducens ad interitum. »

Et S. Bernardus, serm. 4 De Adventu: « Quid, inquit, vobis filii Adam, cum terrenis divitiis, et gloria temporalibus: quae neque verae, neque vestrae sunt? Si vestra sunt haec, tollite ea vobiscum; sed homo cum interierit, non sumet omnia, neque descendet cum eo gloria ejus. » Audi et gentilem Senecam, *epist.* 121: « Magnus, ait, animus concivis sibi melioris naturae, dat quidem operam, ut in hac statione, qua positus est, honeste se atque industrie gerat. Ceterum nihil horum quae circa ipsum sunt suum iudicat, sed ut commodatis utitur peregrinus et properans. » Idem, *epist.* 103: « Quidquid, ait, circa te facit rerum, tanquam hospitalis loci sarcinas spectat. Transendum dies. Excudit natura redeuntem, sicut intransitum. Dies iste quem tanquam extremum reformidas, aeterni natalis est. » Et inferius: « Quid ista sic diligis quasi tua? Istis operatus es. Veniet dies qui te revelet, et ex confutatio fœdi atque clidi ventris educat. Hinc nunc quoque tu quantum potes subvola, ab aliis alienum. » Vide apophthegmata Sanctorum, dicentium se peregrinos esse, quae annotavi *Heor.* xi, 13, in fine.

9. VELUT VIR VAGUS. — Hebraice נדבדב נדבדב, id est attonitus, pavidus, qui pre stupore et pavore, huc illic vagatur et discurrit, q. d. Videris, Domine, quasi territus a nobis figere, et huc illic vagari; nimirum terrent te scelera nostra, et quae ac clades nobis imminens. Syrus veritatis, velut vir diminutus, alijctus; Arabicus, ut vir deficiens, infirmus; Septuaginta, velut vir dormiens, id est quasi non videns afflictionem nostram. Sic ait Psaltes, *Psalm.* XLIII, 23: « Exsurge, quare obdormis, Domine? »

UT FORTIS. — Hebraice גבור גבור, id est robustus, validus ut gigas, q. d. Videris, Domine, nobis esse, ut homo qui, cum videatur esse fortis ut gigas, aut se fortem et giganteum esse jactet, opem tamen ferre non potest: quod ne Deus permittat sibi exprobrari a gentibus, oral Moyses Num. cap. XIV, 16, ne scilicet gentes dicant: Deus non potest suum populum ab hoste liberare; ergo non est potens: aut si olim eum liberans fuit potens, jam in eo cum eate virtus ista consentit et relinquit. Ita Sanchez.

TU AUTEM IN NOBIS ES, DOMINE. — q. d. Videris in nobis esse peregrinus, o Domine, uti dixi vers. 8; at revera non es, quia habitas in medio nostri.

ET NOMEN TUUM. — Nota: Nomen Dei invocari super aliquem populum, est vocari eum Dei populum, Dei haereditatem, Dei peculiarium, Dei filios. Vide *Can.* XXX.

10. HEC DICIT DOMINUS POPULO HUIC, QUI DILEXIT MOVERE PEDES SUOS. — id est dilexit a Dei cultu re-

cedere, ne vagus et instabilis, nunc ad haec, nunc ad illa idola, nunc ad Aegyptios, nunc ad Assyrios opis causa, nunc hanc, nunc ad illam voluptatem et peccatum discurrere. Vide cap. II, vers. 18. Ita respondet Deus Iudeis rogantibus, cur quasi hospes abeat, q. d. Ab eo a vobis, quia vos a me abitis: vagus vobis videor et peregrinus, quia vos vagi et instabiles ad hostes meos decurritis. Ita S. Hieronymus, Theodoretus, Rabanus. Notat S. Hieronymus, peccatorum pedes esse instabiles, *Thron.* 1, 8, *Proverb.* VII, 10, *Gen.* IV, 14, et cap. XI, vers. 2. Contra Sanctis cum Mose dicitur: « Tu vero hic sta mecum, » *Deuter.* V, 31; *Isaie* LVII, 20. Vide dicta *Thron.* 1, 8.

11. NOLI ORARE PRO POPULO ISTO IN BONUM. — ut illi aliquid boni a me postules. Vide cap. VII, vers. 16, et cap. XI, vers. 14. Gravis est ira Dei, cum bonum petere velat, malum et exitium precari permittit.

13. ET DIXIT: A, A, A. — Hebraice est una dictio Aha, eheu, de qua dixi cap. 1, vers. 6. Excusat populum Jeremias, dicens quod sit deceptus a pseudopropheta.

16. EFFUNDAM SUPER EOS MALUM SUUM. — id est perdam, malitiae eorum debitam.

17. DEDUCAT OCULI MEI LACRYMAM PER NOCTEM ET DIEM, ET NON TACEANT. — non cessent a lacrymis, q. d. Quando vobis persuadere non possum, quod famae et gladius vobis imminet, saltem plorabo vestram futuram calamitatem.

VIRGO FILIA POPULI MEI. — Est hebraismus: Ita enim vocatur congregatio populi a Deo dilecti tenerrime instar filiae virginis, utpote quae nequam in hostium potestatem venisset: hinc enim dicitur virgo. Sunt verba et Lacrymae Jeremie.

18. PROPHETA (scilicet falsus et mendax, de quo vers. 15), ET SACERDOS — illi applaudens.

ABIERUNT IN TERRAM QUAM IGNORABANT. — abierunt captivi cum populo quem seduxerunt in Babilonem. Est haec justa et congrua poena falsorum Prophetarum, dicentium vers. 13: « Pacem veram dabit vobis in loco isto; » huic enim loco

et terrae opponit locum quem ignorabant. Chaldaeus veritatis, conversi sunt ad negotiationes suas. Hebraeus enim כורסא sachar, etiam significat negotiari.

Aliter Sanchez, per Prophetam enim bonum accipit, scilicet eum qui vacabat dei laudibus in templo concinendis: jungitur enim sacerdos, cuius erat sacrificare, Prophetis, id est psalibus concincentibus. Iste sensus concinnus et appositus est: Jeremias enim Prophetam nunc bonum, nunc malum et falsum intelligit.

21. NEQUE FACIAS NOBIS CONTEUCELIAM SOLI GLORIAE TUAE. — Ita haec jungit cum Romanis, Septuaginta et Hebraeo, licet aliter dispungat S. Hieronymus et alii, nimirum sic: Neque facias nobis contumeliam: solium gloriae tuae recordare, quae dispunctio sensum habet planum. *Solium gloriae* Dei vocat Jerusalem, quia haec erat metropolis populi Dei, de qua Christus, *Math.* 23, 35: « Non jurabis per Jerusalem, quia thronus est magni regis. » Et hic, cap. III, vers. 17: « In tempore illo vocabunt Jerusalem Solium Domini. » Aut potius templum: ibi enim Deus supra Cherubim et propitiatorum sedere dicebatur. Ita S. Hieronymus. Jam sensus nostrae dispunctionis est, q. d. Ne sinas, Domine, vastari et pollui Jerusalem, vel potius templum, in quo quasi solio glorioso inter nos habitare diceris: haec enim contumelia fit non tantum nobis, sed et solio tuo, id est tibi; ergo: « Non nobis, Domine, non nobis; sed nomen tuo da gloriam, nequando dicant gentes: Ubi est Deus eorum? » *Psalm.* CXIII, 9 et 10. Chaldaeus veritatis: Ne vilem facias locum gloriae tuae; Septuaginta: Ne videris solium gloriae tuae. Ita quoque Iyranus, et S. Thomas, qui multa hic in fine capitis mystica habet de triplici Dei solio, primo, gloriae; secundo, clementiae; tertio, justitiae.

22. NUMQUID SUNT IN SCULPTILIBUS GENTIUM QUI PLUANT? — Redit ad capitis initium, q. d. Non ad idolis, sed ad te, Domine, expectamus et oramus pluviam, ut sanes et avertas sterilitatis tuae plagam in nos immissam; tu enim es dator imbrium, tu ablator.

CAPUT DECIMUM QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Dicit Deus se esse inexorabilem, etiamsi Moyses et Samuel orarent pro populo. Minatur ergo et gladium, canes, volucres caeli, bestias terrae, certumque Hierosolymae excidium: hinc Propheta, vers. 10, se quasi virum rivan, seclera arguentem, et excidii praenuntium suis inuisum esse daptorat, sed a Deo, ver. 19, roboratur et communitur, ut sit quasi murus areus (1).

1. Et dixit Dominus ad me: Si steterit Moyses et Samuel coram me, non est anima mea ad populum istum: eijce illos a facie mea, et egrediantur. 2. Quod si dixerint ad te: Quo

(1) Continuat in hoc capite dialogus inceptus in cap. praeced. inter Deum et Prophetam. Pismo igitur,

iterata deprecatione Jeremie, Deus, primo, renuit audire intercessores, si vel Moyses et Samuel pro populo

egrediemur? dices ad eos: Hæc dicit Dominus: qui ad mortem, ad mortem: et qui ad gladium, ad gladium: et qui ad famem, ad famem: et qui ad captivitatem, ad captivitatem. 3. Et visitabo super eos quatuor species, dicit Dominus: Gladium ad occisionem, et canes ad lacerandum, et volatilia cæli et bestias terræ ad devorandum et dissipandum. 4. Et dabo eos in fervorem universis regnis terræ: propter Manassem filium Ezechie regis Juda super omnibus quæ fecit in Jerusalem. 5. Quis enim miserebitur tui, Jerusalem? aut quis contristabitur pro te? aut quis ibit ad rogandum pro pace tua? 6. Tu reliquisti me, dicit Dominus, retrorsum abiisti: et extendam manum meam super te, et interficiam te: laboravi rogans. 7. Et dispergam eos ventilabro in portis terræ: interfeci et disperdi populum meum, et tamen a viis suis non sunt reversi. 8. Multiplicata sunt mihi viduæ ejus super arenam maris: induxi eis super matrem adolescentis vastatorem meridie: misi super civitates repente terrorem. 9. Infirmata est quæ peperit septem, defecit anima ejus: occidit ei sol, cum adhuc esset dies: confusa est, et erubuit: et residuus ejus in gladium dabo in conspectu inimicorum eorum, ait Dominus. 10. Væ mihi, mater mea: quare genuisti me, virum rixæ, virum discordiæ in universa terra? non feneravi, nec feneravit mihi quisquam: omnes maledicunt mihi. 11. Dicit Dominus: Si non reliquæ tuæ in bonum, si non occurri tibi in tempore afflictionis et in tempore tribulationis adversus inimicum. 12. Numquid foras habitur ferrum ferro ab Aquilone, et æs? 13. Divitias tuas et thesauros tuos in direptionem dabo gratis in omnibus peccatis tuis, et in omnibus terminis tuis. 14. Et adducam inimicos tuos de terra, quam nescis: quia ignis succensus est in furore meo, super vos ardebit. 15. Tu scis, Domine, recordare mei, et visita me, et tuere me ab his qui persequuntur me, noli in patientia tua suscipere me: scio quoniam sustinui propter te opprobrium. 16. Inveni sunt sermones tui, et comedi eos, et factum est mihi verbum tuum in gladium et in lætitiâ cordis mei: quoniam invocatum est nomen tuum super me, Domine Deus exercituum. 17. Non sedi in concilio ludentium, et gloriatus sum a facie manus tuæ: solus sedebam, quoniam comminatione replesti me. 18. Quare factus est dolor meus perpetuus, et plaga mea desperabilis renuit curari? facta est mihi quasi mendacium aquarum infidelium. 19. Propter hoc hæc dicit Dominus: Si converteris, convertam te? et ante faciem meam stabis: et si separaveris pretiosum a vili, quasi os meum eris: convertentur ipsi ad te, et tu non converteris ad eos. 20. Et dabo te populo huic in morum æreum, fortem: et bellabant adversum te, et non prævalebunt: quia ego tecum sum ut salvem te, et eruum te, dicit Dominus. 21. Et liberabo te de manu pessimorum, et redimam te de manu fortium.

1. SI STETERIT MOYSES ET SAMUEL. — q. d. Non mireris, o Jeremia. nec putes te a me despicì, eo quod te non exaudiam, quia tanta sunt populi supplicia, xv, 1; secundo, constituit excidium et varios illius modos, 2-4; tertio, defendit decreti hujus æquitate, 5, 6; quarto, denuntiat instantes reliquias calamitates, 7-9.

Secundo, propitiata a Deo deprecatione sua, Propheta conqueritur de difficultate muneris, a populo cui optime cupietat rixas et maledicta sibi rotatori, 10; cui Deus spondet securitatem ab inimicis, 11; quorum facultates et thesauros Deus minatur se hostibus prædatum permissorum, nullo pretio soluto, 12-14.

Tertio, Propheta, proposito tum fidei, tum obedientie Deo præstito dōnamento, postulat et sui tutelam et vaticiniorum veritatem, 15-18; cui respondens Deus perstringit leviter ejus difficultatem, jubens a querelis abstinere, et pollicens, primo, vaticiniorum adimplentem cum fructu etiam in populum redimatur, 19; secundo, victoriam de inimicis referendam, 20, 21.

scelera, tantaque in iis ejus obstinatio, ut nec Moyses, nec Samuelem, pro eis orantes audirem. Nota: Præ aliis nominantur hic Samuel et Moses, quia hi sanctissimi fuerunt, et maximam populi curam habuerunt, atque potentes apud Deum, et in oratione tam efficaciæ existerunt, ut ejus ira resisterent, orando pro populo, sibi licet ingrato et rebelli. Erant enim duces et iudices populi, et mediatores inter Deum et populum, Deoque familiarissimi, et charitate ardentissima diligebant populum, etiam sibi rebellem et refractarium. Hæc enim duo, scilicet oratio et charitas, præsertim erga rebelles et inimicos, decet eos qui præsent, Deumque stringunt et quasi cogunt, ut precibus eorum exaudiat. Ita S. Hieronymus, Theodoretus, S. Thomas, Hugo, Rabanus et Lyranus. Vide S. Gregorium, lib. IX Moral. cap. XII et XIII.

Hinc patet non esse æqualia Sanctorum merita.

Secundo, licet Vatablus vertat: Si starent Moses et Samuel coram me, non esset animus meus ad populum istum; tamen melius Noster, Septuaginta et Chaldeus vertunt: Si steterint, etc., unde sequitur eos stare posse et solere coram Domino ut orent pro populo. Hebraice enim est futurum, quod significat rei consuetudinem: Si stabit, id est si stot uti stare solet. Ergo Sancti orant pro nobis post mortem etiam in limbo, multo magis in caelo, multaque nobis impetrant, uti legitimus fecisse Jeremiam, II Machab. cap. ult., 14. Vivunt enim Sancti in perfecta charitate tum Dei, tum proximi, atque Deum laudant et orant, non pro se, ergo pro nobis. Ita S. Hieronymus et Chrysostomus, homil. 1 in Epist. I ad Thessalonic. Quod intellige de oratione in genere. Nam in particulari ignorabant Moses, Samuel, aliqui in limbo, quid hic gereretur, nisi quod dicebant vel revelatione angelorum aut Dei, aut eorum qui post mortem eo descendebant. Idem dicendum est de animabus in Purgatorio existentibus, ac proinde non legitimus viventes invocasse has animas: hoc enim proprium est legis novæ et animarum beatarum, estque quasi premium felicitatis eorum.

Dices: Deus hic ait quod non exaudiet eos, ergo vetat eos orare.

Respondeo, nego consequentiam, non enim ait se non audire preces eorum ex eo quod nihil illis valeat; sed quod populi scelera essent tanta, ut indignus esset, pro quo Moses et Samuel audirent. Sicut ergo pater iratus solet dicere filio: Noli orare pro isto servo nebulone, nam nil nisi fustes meretur, et fuste contundam eum: sic et Deus facit hic. Vide dicta cap. XI, 14.

Moraliter hic discit, ut alicui Sanctorum preces prosint, debere eum simul cum iis concilli et collaborare: si enim in malitia persistat, parum vel nihil alterius preces ei proderunt. De quo vide S. Chrysostomum loco jam citato.

NOX EST ANIMA MEA AD POPULUM ISTUM. — non placabor populo huic, non diligam eum.

ERIT (predic) ILLOS (ejciendos) A FACIE MEA. — id est a terra Judææ, cui in templo presenssum. Ita Chaldeus, S. Thomas, Lyranus et Vatablus. Vel, « a facie, » id est a protectione mea et benevolentia. Ita S. Hieronymus, Rabanus, S. Thomas.

2. QUI AD MORTEM. — id est ad pestem; sic enim distinguitur mors a gladio et fame, Ezech. XIV, 15. Sic vulgo cum S. Cypriano et Tertulliano pestilentiam vocamus mortalitatem: plurimos enim ad mortem deducit. Jam « qui ad mortem, » scilicet destinati sunt, eant « ad mortem: qui ad gladium, » eant « ad gladium: qui ad captivitatem, » eant « ad captivitatem. »

3. VISITABO (inducam) QUATUOR SPECIES. — id est genera peccatorum, scilicet pestem, gladium, famem, captivitatem. Hebraice est, præficiam eis quatuor familias vel cognationes, id est quatuor gentes, ut vertunt Iaginus et Vatablus. Vel potius,

quatuor cognata carnivora, scilicet gladium, canes, aves et feras, ut eos pro potestate sua eis a me data, arbitrium et libitum suum laniet et devorent, patet ex sequent. Aec Noster vocat « quatuor species. » Aliter Sanchez, visitabo, scilicet quasi rex in die belli armamentarium meum, an scilicet mea arma quatuor jam dicta, satis tersa et polita sint ad feriendum Judæos.

4. ET DABO EOS IN FERVOREM. — Septuaginta, in angustiis; Chaldeus, in commotionem, ut scilicet ipsi angustiis et terroribus conscientie ferventes et æstuant, quasi Cain tremuli huc illicque discurrant et vageant. Ita Vatablus; hoc enim est Hebraicum וַיִּזְעַזְעוּ.

Aliter S. Thomas, Maldonatus, Hugo: « In fervorem, » inquit, id est in fervens odium, quo Judæos persequuntur omnes gentes, q. d. Tradam Judæos ferventi furori omnium regum.

Aliter quoque Lyranus, q. d. Ita cædam eos, ut omnis terra ferveat, id est anxietur, æstuet, contremiscat ad tantam stragem Judæorum.

PROPTER MANASSEM. — Manasses enim rex Juda seculissimus populum in idololatriam deduxit, idolisque omnium gentium aras construxit, et quasi idololatriæ publicum vexillum pariter et exemplum crexit, IV Reg. XXI, 2. Porro, licet Manasses sit conversus, et suorum scelerum penitentiam egerit, tamen publicum hoc scelus populi, digna satisfactione expiandum non fuit, præsertim quia posteri Manassis imitati sunt ejus impietatem et idololatriam, ideoque puniit. Ita Chaldeus et S. Hieronymus. Adde, rex et regnum, sive populus, politice unum sunt: unde novus peccator, alterius quoque censetur, et in altero punitur.

5. QUIS ENIM MISEREBITUR TUI, JERUSALEM? — Hebraus et Septuaginta: Quis parceret tibi? q. d. Nullus princeps parceret tibi, si contra eum admisisses ea quæ contra me designasti; ergo non convenit ut ego ea dissimulem et parcam tibi.

QUIS CONTRISTABITUR PRO TE? — Nemo tibi compatietur, quia omnes dicent te merito puniri.

QUIS IBIT AD ROGANDUM? — scilicet Deum. Ita Septuaginta. Secundo, Chaldeus et Vatablus apte vertunt, quis salutat te? ut roget te de pace tua ac salute, qui scilicet agas et valeas, q. d. Nemo erit qui tibi condoleat, ut de te et tuis malis roget.

6. LABORAVI ROGANS. — Pro rogans hebraice est

וַיִּתְחַנֵּן hinnachem, quod duo significant, scilicet penitere et consolari. Unde primo, R. Kimchi vertit, laboravi consolari, id est vix me possum consolari ob tuam impietatem et obstinationem. Secundo et melius vertas, laboravi penitere, id est laboravi rogans et invitans te per Prophetas, ut peniteres, teque converteres. Hic sensus maxime convenit versioni Latine. Tertio, S. Hieronymus vertit, laboravi rogatus, id est faugatus sum aliorum pro te precibus: ideo nemo jam audebit pro te rogare: tot enim precibus pro te fusis obtinuum quasi habeo caput, aures callosas. mentem defessam et

quasi stupidam. Quarto, Maldonatus vertit, *laboravi parvulo, aut, ut Sanchez, miserico, quasi dicas: Sæpius decrevi vos punire, sed deus poenitentia et misericordia revocavi sententiam, sperans vestri emendationem; verum nihil obtinui, tantum fatigavi me: toties enim idipsum feci, ut ulterius non possim me reprimere aut poenitere, et mutare sententiam de vestra punitione; sum enim poenitendo fatigatus et tedio affectus: quare revocabo primam meam sententiam, et omnino evertam et interficiam vos.* Ita Rabanus, Hugo et Vatablus, Unde Septuaginta vertunt, *non ultra dimittam*, valde congruit hic sensus Hebræo *hinnachem*.

7. DISPERGAM EOS VENTILABRO (id est, sicut ventilabro paleæ disperguntur quaquaversum a vento rapte, ita et ego vos dispergam) IN PORTIS (id est per portas urbium, totius) TERRÆ. — Per portas enim synecdochice sepe significantur urbes. Ita Chaldaeus et Vatablus.

Secundo et melius, terra portas vocat ultimas terre partes, quibus ex terra in mare exitur, et e mari in terram intratur, q. d. Dispergam vos usque ad fines terræ. Ita Maldonatus, D. Thomas, Lyranus. Aut, ut Sanchez, porta terra sunt ortus et occasus, per que dies et nox quasi per portas posita in finibus terre, in eam ingrediuntur. Alii sic explicant, q. d. Depauperabo eos, ita ut ad portas et ostia cogantur mendicare.

INTERFECI, etc., POPULUM MEUM — per Chaldaeos, tempore Joakim, vel potius per Sennacherib et Assyrios, tempore Manassis.

8. MULTIPLICATAE SUNT MIHI (id est a me) VIDUÆ EJUS, — populi scilicet, maritis earum a Chaldaeis interceptis.

SUPER ARENAM BARIS. — Est hyperbole, q. d. Plurimæ a me viduæ sunt maribus factæque viduæ.

INDUXI EI SUPER MATREM ADULESCENTIS VASTATOREM, — qui scilicet vastaret adolescentem morte, et consequenter matrem orbitate et dolore afficeret. Idque non occulte, sed « meridie, » id est palam et in media luce. Ita S. Hieronymus, Rabanus, Hugo, S. Thomas. Aut vice versa, « vastatorem, » qui scilicet occidat matres, q. d. Sicut mulieres cæsis maritis feci viduas, ita adolescentes cæsis matribus feci orphanos. Ita Maldonatus.

Alii « matrem » exponunt, metropolim, seu urbem matrem, id est primariam, scilicet Jerusalem; hæc dicitur *mater adolescentis*, id est adolescentium: erat enim ipsa mater et nutrix florentissimæ juventutis, q. d. Adducam contra Jerusalem hostem, qui media luce eam cum suo juvenutis flore perdat et vastet.

Tertio, Chaldaeus et Vatablus « matrem » exponunt congregationem vel multitudinem adolescentium, id est fortissimos quosque: hos enim occiderunt vastatores Chaldaei. Sed primus sensus uti planissimus, ita et maxime genuinus est.

MISI SUPER CIVITATES REPENTE TERROREM. — He-

braice est: *Cadere feciam super eam* (Jerusalem et vicinas urbes) *civitatem et terrores*, id est terrores civitatis, seu quales esse solent in civitate obsessa, seditiosa et tumultuante. Est hendiadys. Vatablus vertit: *Obrui eam subito et haste et terroribus*. Verum hebraice *ויר, civitatem*, non hostem significat: nisi dicas *ויר* quoque significare vigilem, et per vigilem intelligas hostem excubantem et insidiantem Hierosolymæ.

9. INFIRMATA EST (immutata est et orbata filiis) QUE PEPERIT SEPTEM, — id est plurimos. Ita Septuaginta. Porro hæc accipi possunt, tam de particularibus matribus, quam de ipsa Jerusalem, q. d. Ipsa Jerusalem, que est quasi magna Judæorum mater, queque plurimos habebat filios, id est cives, his cæsis orba erit: hæc enim ingens mater præsertim viduarum est afflictio. Unde in historicis legitur matres nonnullas cum acciperent nuntium filios in prælio occubuisse, exanimæ et emortuas concidisse.

Notat S. Hieronymus in *Isaie* cap. IV et cap. LIV, septenarium Hebræis esse familiarem propter sabbatum, sicut et denarium propter decalogum, atque significare multitudinem. Sic I Reg. II, 5, in Hebræo dicitur: « Donec sterilis peperit septem, » id est plurimos, ut vertit noster Interpres, et *Proverb.* XXVI, 16: « Sapientior sibi piger videtur septem (plurimis) viris loquentibus sententias, » et vers. 23: « Septem (plurime) nequitiæ sunt in corde illius; » et *Eccles.* XI, 2: « Da pariem septem, necnon et octo, » q. d. Da elemosynam multis, imo multo pluribus; cum enim additur septenarius unitas, significatur magna et inusitata multitudo.

OCCIDIT EI SOL, — id est prosperitas, q. d. In medio prosperitatis cursu, eversa est Jerusalem, et tribus Juda. Ita S. Hieronymus, Chaldaeus et Vatablus. Simili modo, mater quælibet fecunda in Judæa, cum esset in medio ætatis flore, possetque plurimos procreare filios, marito ejus occiso, quasi sole occidente, vidua et infensum remansit. Unde Chaldaeus vertit: *Migravit gloria eorum, in vita eorum, et interea dum ipsi stant confusi fuerunt*. Tale est illud Poetæ:

Fulsere quondam candidi tibi soles.

Similis phrasit est *Amos* cap. VIII, vers. 9; *Job* XXII, 28, et cap. XXIX, 3. Aliter Theodoretus, Hugo, S. Thomas, q. d. Præ mortis visus est ei sol occidere, et tenebrescere in meridie. *Vide Canon.* XXXII.

Allegorice, S. Ireneus, lib. IV, cap. LXVI, Cyprianus, lib. II *Contra Judæos*, cap. XXII, et Isidorus, *De Passione Christi*, cap. XI, hoc referunt ad eclipsin universalem solis, qua facta est in morte Christi: tunc enim sol occidit, non Christo, sed Judææ, a qua sol faciem indignans averit ob Christicidium ab ea commissum.

Moraliter: Occidit sol in meridie juvenibus, qui sperabant annos Nestoris et in flore ætatis a morte

abripuntur. In hos enim recte competit illud Poetæ nostro Prophete vicinam:

Sole occidere et redire possunt:
Nobis cum senex occidit brevis lux,
Nos est perpetua una dormientia.

Mystice, Hugo per occasum solis accipit occæationem Judæorum, de qua *Isaïas*, cap. LIX, 9: « Expectavimus lucem, et ecce tenebræ; splendorem, et in tenebris ambulavimus. Palpavimus sicut cæci parietem, » etc. Pari modo tropologicè occidit homini sol, cum in peccatum mortale probabitur: tunc enim Christum solem justitiæ, gratiam et vitam animæ deperdit, ac in horrendas tenebras, quin et in mortem præsentem et æternam corruit. Ita S. Hieronymus.

RESUDOS (sub Joakim) IN GLADIUM DABO, — ut sub Sedecia per Nabuchodonosorem occidantur. Ita S. Hieronymus, Rabanus, Hugo.

10. VÆ MIHI. — Est epiphonema, quo Propheta ex naturali doloris sensu queritur, se nescio quo fato genitum, ut omnibus sit odio et probro, ob imminas prophetias; vocatque se « virum rixæ et discordiæ, » id est omnium injuriis, odii, contumeliis expositum, cum quo omnes jurgantur et rixantur. Syrus vertit, *virum judicem*, id est judicium cum omnibus contendentem; Arabicus, *virum arguentem*. Sic Christus Judæis fuit vir rixæ, et positus in ruinam et resurrectionem multorum.

Sic qui republicas et Religiones deformatas et collapsas reformare volunt, libertinis sunt viri rixæ.

Dicebat Lacon apud Plutarchum: « Quomodo vir bonus est qui improbis amicus est? » et Scipio Africanus de suis æmulis dicebat: « Merito patriæ bellum facientes me prius sublatum volunt. » Qui ergo republicæ commodis student, sunt viri rixæ.

Talis vir rixæ fuit S. Paulus; unde ipse aiebat: « Si adhuc hominibus placere, Christi servus non essem; » et: « Blasphemamur, et obsecramus; persecutionem patimur, et sustinemus; tanquam purgamenta hujus mundi facti sumus. »

Talis vir rixæ fuit vere immortalis S. Athanasius, qui pene solus totum orbem Arianum ad duellum provocavit et debellavit.

Talis vir rixæ fuit S. Benedictus, qui sub initium sue conversionis, cum veteres quosdam monachos licentioris vite ad disciplinam objurgando reducere vellet, eorum odia incurrit, adeo ut ei venenum propinaret in calice, quem ipse signo crucis signans confregit, ac relicto monasterio in solitudinem se recepit.

Tales viri rixæ fuerunt S. Hieronymus, S. Chrysostomus, S. Gregorius Nazianzenus, S. Thomas Cantuariensis, et Morus, atque hoc sæculo S. P. N. Ignatius, cujus presentia ubique processit impiorum et demonum concitabat. Unde ipse longa experientia doctus, dolebat et metuebat: « quando indignaque prospera de Societatis progressu affuerunt; dicebat enim: « Persecutiones esse ha-

bellum et cotem Societatis, » quibus ejus virtus auenda et illustranda sit: quod si ille deficient, aiebat vereri se ne marcescat Societas, aut minus recte et strenue suo officio perfurgatur. Hoc enim si præstare pergit, necessum esse contra eam multorum, etiam Catholicorum, invidia aut vitiiis aliis laborantium, odia concitari: perinde ut ehirurgo secante tibiam ægri, necesse est illum dolere et concitari, ita ut sepe in ipsum chirurgum insurgat. Quare mirari non debent ejus assecute, præsertim zelosi et illustres, si viri rixæ et turbatores orbis vocentur; sed potius gaudere, sibi que persuadere hanc certam esse notam suæ virtutis et zeli, fructusque inde consecuturi.

NON FOENERAVI. — Lites enim sepe ex usura vel data vel accepta oriuntur. Theodion vertit: *Non debui, nec debuit mihi quisquam, q. d. Nihil mihi cum quoquam est commercii, vel negotii, ut litigare mecum debeat, et tamen passim maledicunt mihi, Ita Theodoretus et Lyranus.*

Unde tropologicè S. Hieronymus Christum hic exposulantem inducit, quod nemo velit a se accipere fœnus, id est gratiam et dona que ipse cuique offert.

Addit Sanchez, quod nemo velit usuram bonorum, que a Deo tot tantaque accepti, solvere et reddere, nempe gratiarum actiones, et usum eorum que ad Dei gloriam expendere debet. Neque fœnorii dare, cum ipse tam sit ad sustentandam usuram alacer et promptus. Dat autem fœnorii Deo, eumque sibi debitorem facit, « qui miseretur pauperis, » *Proverb.* XIX, 17.

11. SI NON RELIQUÆ. — Nota: Hæc sunt verba Dei consolantis Jeremiam. Secundo, et si vox est jurantis; supplendum enim est: *Non habeo verax aut Deus, si non effecero, ut reliquæ, id est tempora reliqua et novissima, id est, ut Chaldaeus, finis vitæ tuæ sit felix. Fecit hoc Deus, cum Nabuchodonosor hostis ambivit amicitiam Jeremiam, quasi sibi faventis contra Jerusalem, et ea capta, Jeremiam benigne accepit, cap. XXXIII, 41, cap. XL, 4. Ita S. Hieronymus, Rabanus et Hugo.*

SI NON OCCURRI, — q. d. Si non occurrerem et juro te adversus inimicos. Aliter vertunt Chaldaeus, Lyranus et R. Salomon, nimirum, si non fecero occurrere tibi hostem tuum, scilicet Sediæam, obsecrantem ut oves pro eo, ut Chaldaeorum manum evadat. Patet cap. XXI. R. Salomon et alii hæc accipiunt de Nabuzardan, qui pro Nabuchodonosore præfuit Judææ, atque Jeremiam libertatem et munera dedit, cæteris Judæis in servitum redactis, ut patet cap. XL, 4.

12. NUMQUID FOENERABITUR FERRUM FERRO AB AQUILONE, ET ÆS? — Hoc est, Judæicum ferrum et arma non poterunt sociari armis Chaldaeorum, nec æs rixæ; sed hoc, utpote fortius, illud collidit et contringit, quod Flandri dicunt: *çret tegen Sret*. Docet hoc proverbium inter pervicaces et superbos non posse esse fœdus aut concordiam, sed jures esse rixas et jurgia. Sensus ergo est, q. d. Judæi

darissimi sunt, ut tu experieris, o Jeremia, ideoque non stabit amicitia eorum et fœdera cum Chaldeis inita; ne putes, o Jeremia, tuas contra eos minas irritas fore, quia vere Judai Chaldeis se sociare et subdere nolent, sed rebellabunt volentque bellum, ideoque ab eis perdentur, itaque implebuntur tunc minæ, ac punientur qui te ad necem persequuntur, minasque tuas rident, et pro fabulis habent. Unde Jeremias de iis viadicam a Deo expellit, vers. 15; esto populo simplici postulet misericordiam et veniam. Ita S. Hieronymus, D. Thomas, Rabanus, Hugo, Lyranus. Huc accedunt Syrus et Arabicus; vertunt enim: *Locedere te factum in manus inimicorum tuorum, qui venient ad te ab Aquilone, et in malum validum: quia ipsi sunt ut ferrum et avis crudele* (durum).

Hinc secundo, R. David, Isidorus et Vatablus apposite ex Chaldoeo sic explicant: Numquid rex Pharao, qui est durus ut ferrum, sociabitur Seducia forti ut ferrum, ut pugnet contra Nabuchodonosorem, qui est instar ferri durissimi, sive chalybis, veniuntque ab Aquilone contra Jerusalem? *q. d.* Non, quia duri impingent in duriores se, pervicaces in pervicaciorum, superbi in superbiorem, ideoque ab eo conterentur, sicut chalybs donat ferrum, *q. d.* Judæi duri sunt ut ferrum, idcirco duriore metallo subigendi; malo enim nodo malus querendus est cuneus.

Tertio, pro *fœderabitur* hebraice est *ירעו* *ieroa*, a radice *רעו* *raa* per duplex *ain*, significat *conteret, confringet*. Ita Symmachus et Vatablus, *q. d.* Numquid Judæi et Pharao, qui fortes sunt ut ferrum, conterent Nabuchodonosorem, qui pariter fortis est ut ferrum, et te, o Jeremia, qui fortis es ut es, atque prophetizas felicia pro Nabuchodonosore contra Pharaonem? *q. d.* Non; imo Nabuchodonosor Pharaonem et Judæos conteret. Ita Lyranus et Vatablus.

Quarto, Septuaginta et Theodotus pro littera *res* legunt *dalet*, scilicet pro *רעו* *ieroa*, legunt *ירעו* *iaia*, id est cognovit, unde vertunt: *Si cognoscetur ferrum, et oprimentum æreum fortitudo tua? q. d.* Ne fidas et gloriesis, o Jerusalem, in fortitudine tua, in armis ferreis et loriceis æneis; quia hæc omnia sternet et rapiet Chaldeus. Ita Theodoretus, licet Delrio, *adagio* 844, Septuaginta cum Nostro et Chaldoeo conciliare conetur.

Quinto, Sanchez explicat, *q. d.* Sicut cum ferro, id est cum ferro Judæorum animo, componi et fœderari non potest ferrum et æs ab Aquilone, id est ferre Chaldeorum animi: sic nec ferreum Judæorum pectus, quod ad salutaria tua moesta durum est, sociari potest cum animo tuo item ferreo, quem tibi indidi, cap. 1, vers. 18. Verum hic et nota similitudinis, et tota similitudinis reditio, sive applicatio subaudienda et supplenda sunt. Præmissus ergo sensus, uti maxime obviis, ita plenissimus et planissimus est. Unde et sequitur: *« Divitias tuas et thesauros tuos in direptionem dabo; tuas, »* scilicet, o Jerusalem, que Jeremiam

Prophetam meum persequeris. Ad eam enim amore se sermonemque Deus convertit.

13. DABO GRATIS, — sine persoluto pretio. *Id* Hebraeus.

IN OMNIBUS PECCATIS TUIS, — propter peccata tua in illa Septuaginta.

ET IN OMNIBUS TERMINIS TUIS, — id est, per totam Judæam. Secundo, et aptius ad præced. *q. d.* (b omnes terminos tuos, id est, ob idola que in omnibus terminis et vicis tuis erexit, ut patet cap. x. vers. 13.

4. ET ADDUCAM. — Potest verbi ex Hebræo: *Transire te faciam in terram, quam non nosti, scilicet Chaldeam. Ita Vatablus et Pagninus. Secundo, Septuaginta et Chaldeus vertunt: Servire te faciam in terra quam non nosti; nam pro עברתי* *hebræi*, legunt עברתי *hebræi*: *dalet enim et reso sunt simillime, et solo angulo differunt.*

QUIA IGNIS SUCCESSUS EST IN FURORE MEO. — Hoc est ignis furoris mei successus est. Sic enim Hebræi sæpe *in* ponunt pro regimine genitivi. Aut per hypallagen, *q. d.* Furor meus successus est in igne, id est instar ignis: a super vos ardebit, *id est* in vestrum exitium inflammabitur, vos vestraque comburet. Ita Sanchez.

15. TU SCIS, DOMINE (humilitatem et afflictionem meam: verba sunt Jeremie ad Deum; ergo), TUERE ME. — Hebraice דברך *lûnabem*, id est vindica me de iis, qui me persequuntur, uti subdit.

NOLI IN PATIENTIA TUA (hebraice, *noli in longitudine nasi*, id est longanimitate tua qua Judæos, qui me persequuntur, toleras, et differs ultionem) SUSCIPERE ME — meamque causam et precem, *q. d.* Cito me vindica, ut sciant me Prophetam a te missum, ne et ego et tu diutius opprobrium eorum feramus. Ita Chaldeus, Hugo, Lyranus, Dionysius et alii.

Vatablus veritè: Ne in longanimitate tua, qua pateris hostes meos, tollas me de medio: id est, ne prius moriar quam sumperis penas de eis: da mihi hanc consolationem, ut non moriar inultus, sed videam ante mortem eos meritas dare penas.

16. INVENTI SUNT SERMOES TUI. (a me), ET COMEDI EOS (id est avidè hausì et excepi eos. Ita Lyranus; hinc) FACTUM EST MIHI VERBUM TUUM IN GAUDIUM, — *q. d.* Dulce mihi fuit audire tua consilia et decreta; at postquam ob ea a Judæis tam dira passus sum, facta sunt mihi amara, æque ac Ezechiel, cap. iii, vers. 14, ac S. Joanni, *Apocal.* x, 9, qui huc alludit. Aliter S. Hieronymus, Rabanus, Hugo, *q. d.* Gavisus sum talia et tanta mala sustinens, ex eo quod verbo tuo parerem, illudque predicarem, Septuaginta pro *comedi* vertunt, *comede*: pro עכלתי *ochelam* enim legerunt עכלתי *ochal*, in imperativo: sic enim habent: *Comede, vel constume eos, et erit verbum tuum mihi in gaudium, q. d.* Adimple minas per me predictas, ut sciant me verum esse Prophetam, tuncque labor. Ita Theodoretus.

QUONIAM INVOCATI SUNT NOMEN TUUM SUPER ME, — quia vocatus sum et vocor, atque revera sum propheta tuus, *q. d.* Quia certus sum me quasi prophetam audire oracula tua, qui es Deus omnipotens; hinc et, utpote divina, fuerunt mihi dulcissima.

17. NON SIBI: IN CONCILIO LUDENTIUM. — Id est desistorum impiorum, qui homines et Deum ridere solent. Aut proprie, *q. d.* Cum prophetam agere cepti, abetrali a risu, ludis et jocis secularibus: ærius fui, spransque compunctionem.

ET GLORIATUS SUM. — Repele per hebraismum negationem *non*, *q. d.* Non sum gloriatus a facie manus tuæ, id est ob donum prophetiæ, quod in me operatus es factu manus tuæ, cap. i, vers. 9, sed solus sedi ab omnibus desertus, quia prophetiam minacem, et, ut hebraice est, plenam indignatione, commisisti mihi. Ita Chaldeus, Pagninus, Dionysius et Sanchez.

Secundo, sine negatione, et accipiendi causaliter pro *quia*, sic explices: non delectatus sum, nec gloriatus concilio ludentium, et, id est *quia*, gloriatus sum et delectatus te solo, Domine, tuo alloquio, suis oraculis. Manus enim apud Prophetas symbolum est prophetiæ et oraculorum. Verum priorem sensum exigit id quod sequitur: *« Quoniam comminatione replesti me, »* comminationem vocat prophetiam tristem et minacem, quam alibi vocat *onus*, *q. d.* Propheta ista dura et minax de populi mei excidio, omnem mihi letandi et gloriandi materiam abstulit, meque morore et horrore replevit.

Tropologicè S. Gregorius, IV *Morl.* xxxv: Manus, ait, Dei est, que nos peccantes paradiso expulsi: comminatio vero, que etiamnum nobis peccantibus gehennam minatur. Ergo a vir sanctus cunctis a se desideriorum temporalium turbas eiecit, seque in magna mentis solitudine absecedat, dicens: A facie manus tuæ solus sedebar: quoniam comminatione replesti me. Ita sedent S. Eremite in deserto, uti memorant S. Hieronymus, Climachus, Palladius, Theodoretus, Cassianus et alii.

Aliter hæc distinguunt Hebræi recentiores et Vatablus, scilicet, *non sedi in concilio jocantium, ut exultarem; sed propter manum tuam solus habito, quia indignatione replesti me.* Ita et S. Gregorius, IV *Morl.* cap. xxxv.

18. PLAGA MEA DESPERABILIS. — Id est desperata, incurabilis, *q. d.* Cur me relinquis in afflictione hæc velut desperatum, nec consolaris?

FACTA EST MIHI (scilicet manus tua, de qua vers. 17), QUASI MENDACIUM AQUARUM INFIDELIUM, — id est quasi fons infidelis et mendax, qui videtur perenniter fluxurus, et tamen deficit, verbi gratia in aestate, cum maxime eo indigent homines, *q. d.* Putabam o Domine, quod semper me tua manu et ope juvares, uti promisisti: et ecce in hac plaga et persécutione, cum maxime ope indigeo, me deseris. Ita Chaldeus, Septuaginta, Pagninus et Vatablus. Hebræa ad verbum pathetica sunt, sic

enim habent, *essendo eris mihi, o Deus, tanquam fons mendax?* id est, an fallas spem meam, quam in tua ope delixeram, sicut fons mendax fallit eos, qui in eo spem sui potus reposerant. Vox enim הוּרֵיחַ *hurei*, tam est secunda: personæ significans *eris, vel fuisti*, ac respicit Deum; que ac tercia, significans *erit, vel facta est*, ac respicit manum Dei. Verum hic sensus continet murmur, et pene blasphemiam in Deum: unde videtur Propheta indignus. Adde, et facta est, ad plagam spectare, non ad malum.

Secundo, Sanchez, *q. d.* « Facta est, » id est factum est (Hebræi enim femininum genus usurpant pro neutro, quo carent), scilicet abstinere meum a jocis et concilio ludentium, de quo vers. 17, ut tibi soli placere (quod credebam mihi fore communi, utile et prosperum), tanquam aque mendaces, que tunc maestum agricolam desitunt, cum maxime sitiunt agri. Ita enim et nunc ego, cum ab iis quos deserui, vexo, a te quoque, o Domine, derelinquor.

Tertio, Lyranus, *q. d.* « Facta est mihi, » scilicet plaga mea; sicut aque infideles, que tempore aestus, cum maxime iis indigemus, deficiunt; quia plaga tunc mihi adest, cum maxime indigeo consolatione.

Quarto, S. Hieronymus, Rabanus, Hugo, *q. d.* Propheta gerens typum Christi patientis; Plaga hæc non durat, sed præterit et deficit, sicut aqua infideles: sed, quomodo ergo luget, et vocat eam desperabilem?

Hinc quinto, S. Augustinus, lib. II *Contra litteras Petilianas* (qui quasi Donatista ex hoc loco probare volebat, baptismum infidelium et impiorum, esse mendacem et vanum) cap. cxi, et S. Thomas sic explicat, *q. d.* Plaga, id est inimici mei, sunt quasi aqua dolosa et infideles, ut iis me credere non possim, sed semper ab iis timere mala debeam, quamdiu supererunt.

Dico ergo hoc adagium spectare et explicare plagam desperatam (de hac enim sermo præcessit), scilicet quod sit incurabilis, instar ulceris chronici, quod cum sanatum videtur et obduetum, interius putrescit, et gangrena profundius recrudescit: sicut fallaces quidam torrentes, anti lænæ (quas Frandri Dudaqan vocant), que cum putantur exaruisse, et sicco pede posse transire, cœdunt incedenti, eumque hauriunt et mergunt: hæc enim vocantur infideles, quia cum videntur sicca et solida, de novo ebulliunt et saturantur, instar paludis, Ita Delrio, *adagio* 843.

19. SI CONVERTERIS (Maldonatus præter hæc dicit, populo, non Jeremie: quia Jeremias, inquit, non recesserat a Deo, neque indigebat tunc in ejus redire gratiam: sensus ergo esse, *q. d.* Si, o popule, a peccatis tuis converteris, ego vicissim, convertam te (id est in gratiam meam te reponam), ET ANTE FACIEM MEAM STABIS, — id est, prosequar te omni favore, libenter te videbo. Verum non populo, sed Jeremie hæc dicit, patet ex eo quod

Denotat
so hoc
loco abm-
si.

sequitur : « Converterentur ipsi ad te, et dabo te populo huic in murum aerum. »

Dico ergo, si converteris, est futurum, et sensus est, q. d. Si converteris, o Jeremia, a tua diffidentia, pusillanimitate et impatientia, ad firmam in me spem et constantiam convertam et restitutam te, ut firmus stes ante faciem meam, sisque mihi familiaris et propheta charissimus, ac mihi curae sit salutis tua. Ita Chaldaeus, Vatablus, Origenes.

Aliter S. Hieronymus, Theodoretus, Rabanus, Hugo, S. Thomas et Lyranus, q. d. Si, o Jeremia, converteris hunc populum a peccatis, ego te a tua afflictione convertam, et risque mihi familiarissimus. Unde sequitur : « Si separaveris, » etc. Verum prior sensus verior est, et magis genuinus.

Aliter et Sanchez, q. d. Si, o Jeremia, converteris ad me, uti cepisti, aut si converteris te a natorum atque ludentium cœta, ego convertam te, ab his nempe malis et incommotis, quibus te propositum esse queris : daboque tibi inter Prophetas aliquid eximium, nempe ut assidue stes ante faciem meam, ut scilicet sis mihi familiaris, etoque te libenter aspiciam, et quotidie donis singularibus ornem.

SI SEPARAVERIS PRETIOSUM A VILI. — SYTUS, si eduxeris grave a defectivo (v. g. monetam gravem et ponderosam ab ea quae levioris est ponderis, et a justo pondere deficit), vel honestam a pravo. Primo, sensus est, q. d. Si separaveris verbum meum pretiosum a verbis Judaeorum minacibus, sed levibus, vilibus et infirmis, quia ipsi invalidi sunt, et minas suas explere non poterunt, q. d. Si fortiter et animose, o Jeremia, adhaeris verbo meo, et contempseris Judaeorum minas, eris quasi *meum*, id est eris propheta et præco meus mihi conjunctissimus, per quem ego mea secreta et decreta edicam et proloquar. Hic sensus aptissimus est, optimeque respondet præced. et seq. Fac ergo, o Jeremia, sicut apes, quae flores colligunt, herbas relinquant, et, ut ait S. Augustinus, tract. 46 in Joan., « botrum carpe, spinam cave. »

Secundo, « si separaveris pretiosum, » id est patientiam, constantiam et virtutem, a tua vili timiditate; si constans fueris, non timidus; virtutes enim pretiosae sunt, maxime fortitudo et magnanimitas; vilia vero vilia sunt, et maxime timida animae et pusillanimes, viles sunt.

Huc referri potest expositio Sanchez, apta sane et congrua : « Si separaveris pretiosum a vili, » id est me meaque oracula a ludis et nugis ludentium, vers. 17, ut has averseris, sicuti facis, illa sequaris et exaequaris, « quasi os meum eris, » id est, « stabis ante faciem meam, » accipies a me oracula, verba mea loqueris, et risque « quasi os meum : » quia non aliter loqueris, quam ut ego loquerer, aut quam a me tibi prescriptum est. Est enim os quasi lyra animata, in qua dentes sunt quasi chordae, lingua plectrum, ait S. Ambrosius, lib. VI Hexam. cap. 12, anima et spiritus Dei affla-

tus, qui os movet et regit, in eoque modulatur prout vult.

Tertio, Maldonatus hæc explicare pergit de populo, q. d. Si, o popule, delictorum habueris inter veros Prophetas et falsos. Verum jam dixi hæc Jeremiae dici.

Quarto, S. Hieronymus, Chaldaeus, Theodoretus, Hugo, S. Thomas, Lyranus sic explicant, q. d. Si, o Jeremia, Judæos ductiles et flexiles ab obdurate separaveris et converteris; vel potius, si dederis operam, ut ex vilibus, impiis, incredulis et rebellibus, facias credentes, obediētes, justos, sicque eos separes, etc., ut hebraice est, educa a sua præterita et aliorum adhuc rebellionem presentem impietate; eris mihi curae, charus et conjunctus quasi os meum (sic vulgo dicimus ei quem valde diligimus : Amo te quasi oculos meos, quasi cor meum), quod voluntatem meam annuntiat et implet. Unde Chaldaeus vertit, voluntatem verbis meis implebis; et S. Hieronymus, eris sicut lex mea quae animas convertit; et Theodoretus : Similis, inquit, eris verbo meo : quia sicut ego verbo condidi universa, ita tu verbo impios convertes ad virtutem, Arabicus, eris ut sermo oris mei. Aliter Vatablus et Isidorus, quasi os meum eris, id est, inquit, omne quod dixeris, ita certo præstabo, ac si ego dixissem.

Adit Chrysostomus, orat. 3 Contra Judæos : Os, inquit, eorum, qui proximos convertunt, est quasi os Dei, id est tales, Deo sunt simillimi et conjunctissimi, sicut os homini simillimum et conjunctissimum est. Secundo, tales sunt quasi Christus, et simillimi Christo, qui est os et verbum Patris : Christus enim factus est homo, et crucifixus ad hoc ut animas converteret.

Denique audi S. Gregorium, XVIII Moral. xxiii : « Si separaveris, inquit, pretiosum a vili, quasi os meum eris : vili quippe Deo est mundus presens, pretiosa vero est anima humana : qui ergo pretiosum a vili separat, quasi os Domini vocatur; quia per eum Deus verba sua exerit, qui ab amore presentis sæculi, loquendo quae potest, humanam animam evellit. »

Anima enim rationalis est gemma pretiosissima, quae pluris valet quam coelum et terra totusque mundus : est enim ad imaginem Dei facta, Deique summa participatio, et, ut ille ait, divine particula aure, ideoque S. Augustinus et ex eo S. Thomas docent, quod conversio et justificatio impii, majus, difficilior et potentius sit opus, quam creatio cœli et terræ. Quis ergo hanc gemmam purgare et salvare, etiam vite suae impensa, non ambiat? Docet hoc D. Thomas, I II, Quest. CXIII, art. 9, Virgilius, Ennium manu tenens et legens, rogatus quid faceret, respondit : « De stercore aurum colligo. » Dicit hoc, qui animam convertere satagit : De stercore mundi aurum hoc, animam hanc, colligo et separo, quasi pretiosum a vili.

Hinc S. Joannes Chrysostomus, orat. 3 Contra Judæos, tom. V, docet eum qui animam convertit,

maiusgratiusque donum Deo offerre, quam si templum ei construeret : « Unicum, inquit, templum diruit Deus Hierosolymis, et innumeraabilia erexit illo longe venerabiliora. Vos, inquit, templum estis Dei viventes; » et inferius : « Nam etiamsi pecunie vim immensam dinumeraverit aliquis, nihil simile præstiterit ei, quod præstat is qui servat animam. Hæc est major elemosyna, quam decem millia talentorum, quam hic mundus universus, quantum quantum undique patet oculis : siquidem homo est toto mundo pretiosior; hujus enim causa et cœlum, et terra, et mare, et sol, et stellæ condita sunt. »

CONVERTENTUR IPSI AD TE. — Id est ipsi Judæi tibi infens, sicut tibi supplices, et subjicientur tibi, non tu illis; imo ipsi requirent te tuamque amicitiam, ut eis consulas, et pro eis ores. Patet cap. xxi; tu vero mea virtute roboratus quasi murus erens, non curabis nec requires eos. Secundo, Chaldaeus explicat, q. d. Ipsi obediētes verbis tuis, et te imitabuntur, tu non imitaberis mores et errores eorum.

Tropologicæ, tales debent esse Prelati, pastores et concoloratores, ut scilicet cum Jeremia, cap. v, vers. 14, sint instar ignis, qui omnia in se convertit, et ipse in nihil convertitur : ut nimirum persistent in sui virtutis statu, populumque in suam charitatem et virtutem convertant; ipsi vero non convertantur ad eum, id est populi vitia et mores non indunt, iisque se non conformant.

Ita S. Monica, orans pro filio suo Augustino manicheo, vidit Angelum sibi dicentem : « Ubi tu es, tibi est et ille, » significans eum fore catholicum; cumque Augustinus hoc audiens eluderet, diceretque hoc viso portendi, illam fore quandoque talem, qualis ipse erat, scilicet manicheam, subjun-

xit illa : « Non, inquit, non enim mihi dictum est : Ubi ille, ibi et tu; sed : Ubi tu, ibi et ille, » ut refert S. Augustinus, lib. III Confess. cap. xi.

Ita S. P. N. Ignatius dicebat suos aliosque Religiosos sic agere debere cum sæcularibus, ut eos a sæcularibus colloquiis et desideris ad sua, id est religiosa et divina, traducerent; non vero ipsi ad eorum sæculares mores et sermones descenderent, cum iisque quasi sæcularescerent. Quocirca hoc erat ejus præceptum : « Ingreddimini ad sæculares, cum eo quod ipsorum est, sed egreddimini cum vestro, » q. d. Iniitio sæcularibus vos accomodate, et ad eorum colloquia descendite, sed sensim et suaviter altiora et divina inducite, eaque figite in eorum cordibus. Sic enim Apostolus ait : « Omnibus omnia factus sum, ut omnes facerem salvos. »

Hinc rursum infert D. Thomas, quod « Sancti non gaudent nec gloriantur, nisi in bono virtutis, maxime triplici, scilicet primo, in tribulationum passione. Roman. v : Non solum autem, sed et gloriamur in tribulationibus. Secundo, in proximorum conversione. II Cor. vii : Multa mihi fiducia est apud vos, multa mihi gloria pro vobis. Tertio, in conscientiae puritate. II Corinth. cap. i : Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiae nostrae.

« Secundo, gloriantur Sancti in Deo, scilicet primo, in divina dilectione, ostensa per passionem Christi. Gal. cap. ult. Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi. Secundo, in divina cognitione. Jerem. ix : In hoc gloriatur, qui gloriatur, scire et nosse me. Tertio, in divina imitatione. Ecl. xxxii : Gloria magna est sequi Dominum; longitudo enim dierum assumetur ab eo. » Hucusque D. Thomas.

CAPUT DECIMUM SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Minatur Deus stragem extremam per Chaldaeos, illamque miris modis exaggerat; ideoque monet Jeremiam, ne in Judæa uxorem ducat, neque liberos procreet : fore enim ut omnes patres, matres, filii moriantur, in tanta cepia, ut nemini futurum sit sepulcrum, aut justa funebria. Tanti vero mali causam esse peccatum asseruit. Deinde, vers. 16, Judæos consolatur, predicans liberationem et captivitatem per Esdram, et maxime per Christum et Apostolos, qui non solum Judæos, sed et gentes plurimas ab ultimis terræ finibus Dei cognitione et cultu imbuent (1).

1. Et factum est verbum Domini ad me, dicens : 2. Non accipies uxorem, et non erunt tibi filii et filiae in loco isto. 3. Quia hæc dicit Dominus super filios et filias, qui generantur in loco isto, et super matres eorum, quæ genuerunt eos : et super patres eorum, de quo-

(1) Quinta est hæc condatio ad sectionem secundam partis primæ pertinentis, quæ incipit a cap. xvi et cum cap. xvii absolvitur. Ad ultima Judaeorum tempora, paulo ante captivitatem, referenda est hæc propheta;

et cum vates in cap. xvii, 5, invehitur in eum qui in humano auxilio spem habeat repositam, nulla Dei ratione habita, vix dubium esse potest quid pertineat ad Iakimum regem, Aegyptiorum maxime præ-

rum stirpe sunt nati in terra hac : 4. mortibus agrotationum morientur : non plangentur, et non sepelientur, in sterquilinum super faciem terræ erunt : et gladio et fame consumerunt, et erit cadaver eorum in escam volatilibus cœli, et bestiis terræ. 5. Hæc enim dicit Dominus : Ne ingrediaris domum convivii, neque vadas ad plangendum, neque consolers eos : quia abstuli pacem meam a populo isto, dicit Dominus, misericordiam et miserationes. 6. Et morientur grandes et parvi in terra ista : non sepelientur : quæ plangentur, et non se incident, neque calvitium fiet pro eis. 7. Et non frangent inter eos lugenti panem ad consolandum super mortuo : et non dabunt eis potum calicis ad consolandum super patre suo et matre. 8. Et domum convivii non ingrediaris, ut sedeas cum eis, et comedas et bibas : 9. quia hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel : Ecce ego auferam de loco isto in oculis vestris, et in diebus vestris, vocem gaudii, et vocem lætitiæ, vocem sponsi, et vocem sponsæ. 10. Et cum annuntiaveris populo huic omnia verba hæc, et dixerint tibi : Quare locutus est Dominus super nos omne malum grande istud? quæ iniquitas nostra? et quod peccatum nostrum, quod peccavimus Domino Deo nostro? 11. Dices ad eos : Quia dereliquerunt me patres vestri, ait Dominus : et abierunt post deos alienos, et servierunt eis, et adoraverunt eos : et me dereliquerunt, et legem meam non custodierunt. 12. Sed et vos pejus operati estis, quam patres vestri : ecce enim ambulat unusquisque post pravitatem cordis sui mali, ut me non audiat. 13. Et ejiciam vos de terra hac, in terram quam ignoratis vos, et patres vestri : et servietis ibi diis alienis die ac nocte, qui non dabunt vobis requiem. 14. Propterea ecce dies veniunt, dicit Dominus, et non dicitur ultra : Vivit Dominus, qui eduxit filios Israel de terra Ægypti, 15. sed, Vivit Dominus, qui eduxit filios Israel de terra Aquilonis, et de universis terris, ad quas ejeci eos : et reducam eos in terram suam, quam dedi patribus eorum. 16. Ecce ego mitam piscatores multos, dicit Dominus, et piscabuntur eos : et post hæc mitam eis multos venatores, et venabuntur eos de omni monte, et de omni colle, et de cavernis petrarum. 17. Quia oculi mei super omnes vias eorum : non sunt absconditæ a facie mea, et non fuit occultata iniquitas eorum ab oculis meis. 18. Et reddam primum duplices iniquitates, et peccata eorum : quia contaminaverunt terram meam in morticinis idolorum suorum, et abominacionibus suis impleverunt hereditatem meam. 19. Domine fortitudo mea, et robor meum, et refugium meum in die tribulationis : ad te gentes venient ab extremis terra, et dicent : Vere mendacium possederunt patres nostri, vanitatem, quæ eis non profuit. 20. Numquid faciet sibi homo deos, et ipsi non sunt dii? 21. Ideo ecce ego ostendam eis per vicem hanc, ostendam eis manum meam, et virtutem meam : et scient quia nomen mihi Dominus.

2. NON ACCIPIES UXOREM, etc. IN LOCO ISTO, — in Anathoth, inquit Vatablus. Melius Lyranus, in Ju-

edio frotum, postquam a Nabuchodonosore defecisset (IV Reg. xxiv, 2), quem ipsum Judææ regem dixit xvii, 11, perstringi credibile est ex orationis cap. xvi, in illam dicitur tum ipso exordio, tum aliis gravibus locis, velut vers. 13 seq. et vers. 17. Illam Joakimi a Chaltheis defectionem et ipsi regi et universo populo reipublicæ, cuius variis animus ex divina inspiratione pressigaret, multus est cap. xvi in describendis calamitatibus gravissimis, quas homines ea ætate videntes heretice interjete tempore essent subituri. Denique Joakim tempore congruat et illud, quod xvi, 11, 12, Judæi malitia superari dicuntur patres, tum enim ad veterum deorum cultum et alia scelera relapsi revera peiores erant illi, qui Josie, pii regis, tempore vixerunt.

(Ex Rosenmuller partim.)

dea, quia illa janajam vastabitur : ne super dolorem proprium, uxoris et liberorum miseris torquere, ait S. Hieronymus. Hinc patet Jeremiam

Deus igitur populo Judææ rerum suarum interitum denuntiaturus, Paxo, prohibet Prophetam, primo, ne jungatur matrimonio ob immunditiam matris et pedibus mala gravissima, 2-4; secundo, ne lægest mortuus ob impedienda mortuorum funeralia, 5-7; tertio, ne intersit convivii, ob auferendam omnem lætitiæ materiam, 8, 9.

Secundo, respondens ad querulas populi expostulationes, 10; primo, designat tanquam causas facta parentum mala et filiorum peiora, 11, 12; secundo, intreat exitum depravatis, 13; tertio, promittit redire, nem emendatis, 14, 15; quarto, aggravat comminationem contra priores, 16-18; quinto, amplificat promissionem factam posterioribus, communicatam cum gentibus, 19-21.

mansisse castitem et virginem: nec enim dubium est quin ipse Deo, id hic præcipiendi, paruerit. Et non erunt, — ne sint, id est ne procrees proles. Futuræ ponitur pro imperativo.

4. MORTIBUS AGROTATIONUM MORIENTUR. — Id est variis agrotationibus et morbis, ex fame, bello, ejusque aerumnis profectis morientur. Ita Chaldeus et Vatablus. Unde Septuaginta vertunt, *ἀσθένεισιν*, id est morte morbida, sive a morbo profecta, morientur.

NON PLANGENTUR, — quia non erit qui plangat, et ex continuis funeribus superstites discent defunctos non curare, nec plangere, ut fieri solet in magna pestilentia: tunc enim homines dedolere, omnemque pestis, mortis, funeris et sepulcri sensum perdere solent. Hinc mortui ob copiam manebunt insepulti, et in viis vicisque quasi in sterquilino jacebunt et putrescent.

3. NE INGRESARIIS DOMUM CONVIVII, — scilicet luctus in funere: hebraice enim est *מַרְסַעַח* *marseach*, quæ vox significat convivium funebre, in exsequiis mortuorum ad consolandum propinquos mortui parari solitum, quod Græci *μῆσιμα*, Latini parentalia, quasi per ea parentibus justa celebrantur, vocant, ait S. Hieronymus. Id imitantur Christiani, qui non solum propinquis, sed et pauperibus dant opulum, quod Hispani charitatem vocant, sicut olim veteres *ἀγάπην* vocabant. Idem fecerunt gentes Romani et Græci, ut docet Alexander ab Alexandro, lib. III *Genial.* cap. vii.

Præcipitur ergo Jeremias, aiant S. Hieronymus et Lyranus, ne illum de populo consoletur, ne se miscat inimicorum Dei convivii, ne justa celebret super funeribus defunctorum, qui juste ob scelera a Deo sunt cæsi. Non enim decet ut viri pii, presertim Prophætæ, illorum honestant exequiis, itaque eorumdem vitam laudent et probent, quorum actus et mores Deus exsecrat et damnat.

Alii censent hic præcipi Jeremias, ut prædicat talem fore stragem, et communem perturbationem, ut in funere suorum, cognati negligant ea quæ passim adhiberi solent, qualis est publicus et legitimus plangens, attonsi crimes, laceratæ genæ, feratæ epulæ, omnisque funeris pompa. Ita Sanchez. Imperativi ergo hic, uti et alibi in Psalmis et Prophetis exponendi sunt per futurum: « Ne ingrediaris, » id est non ingredieris, « domum convivii » funeralis, utpote quod non erit; nec enim illud dabunt, aut crudent cognati: « neque vadas, » id est non vades tu, aut alius quisquam « ad plangendum; » non enim erit solitus funerum plangens: « neque consolers, » id est non consolaberis, « eos, » ut fieri solet in amicum mortis. Hæc enim omnia cessabunt, ut dixi. Verum prior sensus planior et verior est: plane enim hæc verba sonant præceptum Jeremias a Deo datum, illudque iteratur, vers. 8; finis tamen præcepti est ille quem secunda expositio assignavit; sed aliud est præceptum, aliud finis

præcepti: præceptum enim hic dat Deus, finem vero præcepti explicat vers. 6 et 9.

6. NON SE INCIDENT, — nullo honore funebri, sive Judæis sive Gentilibus usitato, prosequetur mortuos, q. d. Tam ingentibus et stultis miseris et claudibus opprimetur Judæi, nulli paucis qui reliqui erunt, mortuorum sensum adimant, et ferocios conseat mortuos, quam viventes. Ita Lyranus.

Notat S. Hieronymus moris fuisse apud veteres, et usque hodie, ait, moris est apud quosdam Judæorum, ut in luctu scalpellis incidant læteros, et calvitium faciant, uti fecit *Job*, cap. 1, 20; quod licet Judæis quasi gentilissimum sapiens, et nimio morore spem resurrectionis imminuens, esset inhibito, *Deuter.* xiv, 1; multi tamen Judæi, gentes imitantes, id faciebant. Dicit ergo Propheta nunc fore, ut quod sponte juxta legem debi facere noluerant, necessitate faciant: tanta enim erit morientium multitudo, ut nemo sit qui se pro mortuo incidat aut calvitium faciat.

7. ET NON FRANGENT INTER EOS LUGENTI PANEM, — q. d. Tanta erit strages Judæorum, ut ipsi invicem in morte charissimorum consolari non curent; imo vix supersint, qui filiis in morte parentum lugentibus, de more cibum et vinum propinent ad dolorem mitigandum. Hoc enim faciēdas non tantum Judæos, sed et Christianos ab olim, docent S. Clemens, lib. VIII *Constit.* cap. xxv, et S. Chrysostomus, homil. 37 in *Matth.*

8. ET DOMUM CONVIVII NON INGRESARIIS. — Convivium hic non funerale, utante, sed festum et geniale, quale dari solet in nuptiis, festis, victoriis, etc., intellige. Patet ex sequentibus: vult enim Deus Jeremiam abstinere suorum civium convivii, ut hoc ipso significet tempus esse luctus, non gaudii, utque reipsa portendat omnes epulas et gaudia mox adventante hoste Chaldæo cessatura.

9. VOCEM SPONSI, ET VOCEM SPONSÆ, — cautiones nuptiales et lætas, quales erant apud gentes hyemenei.

13. ET (ID EST IUDICIO) ERICIAM VOS DE TERRA HAC, IN TERRAM QUAM IGNORATIS, — in Chaldeeam. Hanc enim plebei Judæorum non viderant, ejusque situm, condiciones et mores ignorabant.

ET SERVIENT IBI DIIS ALIENIS. — Est concessio, q. d. Poteritis ibi usque ad satietatem servire idolis, ad quæ ita anhelatis, imo insanitis; aut, cogent vos Chaldæi servire diis ipsorum, sed illi.

NON DABUNT VOBIS REQUIEM. — q. d. Non liberabunt vos a captivitate aliisque malis dii Chaldæorum, nec cultores eorum; sed serviliter et crudeliter vos tractabunt, et ab uno labore et ergastulo æque ac peccato et idolo in aliud impellent. Sic læcit dæmon peccatorum, sicut Pharao fecit Hebræis. Unde hebraice est: *Non dabo vobis clementiam vel misericordiam*, scilicet invenire apud deos alienos et Chaldæos hostes vestros. « Quidquid peccamus, inquit S. Hieronymus, quidquid malorum operum die ac nocte facimus, imperium

est dæmonum, qui nunquam nobis dant requiem, sed semper impellunt delictis augere delicta, et cumulum facere peccatorum. »

14. NON DICITUR ULTRA. — Judæi cum jurabant, honoris et gratitudinis causa, solebant addere Dei nomini epitheton Liberatoris ex Ægypto: hic autem Jeremias prædicit, post Babylonicam captivitatem, fore ut jurent per deum liberatorem non ex Ægypto, sed ex Babylone: ut significet graviolem fore captivitatem Babylonicam quam fuerit Ægyptiaca: ita ut Judæi acerbitate presentis, veteris obliviscantur, ac consequenter quod Deus eis majus beneficium præstabit liberando eos ex Babylone, quam olim præstiterit liberando eos ex Ægypto (1).

15. REDUCAM EOS IN TERRAM SUAM. — scilicet ex Babylone in Judæam. Ita Theodoretus et S. Thomas. Secundo et potius, ex Babylone, id est ex confusione peccati, in terram spirituales gratiæ et Ecclesie, que Abrahamo et patribus est promissa et data inchoative ac typice; sed vere et plane tradita est per Christum. Ita S. Hieronymus, Rabanus, Hugo, Sanchez et alii.

16. ECCE EGO MITTAM PISCATORES, etc., ET VENATORES. — Theodoretus, Hugo, Lyranus, Vatablus, Capella et a Castro, per *piscatores et venatores*, accipiunt Chaldaeos, qui Judæos quasi pisces reii (ut ait *Isaia* cap. 17) obsidionis cinxerant et ceperunt: deinde Sedeciam cum suis fugientem ad montes, quasi feras venati et insectati, e latibulis extraxerunt et captivarunt. Vel, ut S. Thomas et Hebraei, « piscatores » sunt Chaldaei, « venatores » sunt Titus et Romani. Sic tropologie, « piscatores et venatores » animarum sunt dæmones. Alii per utrosque accipiunt Cyrum et Darium, qui Judæos Babylone dimiserunt in patriam.

Verum nostri orthodoxi, ait S. Hieronymus, rectius de futuro, scilicet de Ecclesia Christi, hæc accipiunt: avolat enim Propheta ad Christum, juxta *Canon. IV*; ita tamen ut, testibus S. Hieronymo, Rabano, Hugone, persringat rem presentem, scilicet liberationem e Babylone per Zorobabel, Jesum et Esdræm, qui Judæos profugos et dispersos, quasi piscatores et venatores, collegerunt et reduxerunt. « Piscatores » ergo, ait S. Hieronymus, proprie sunt Apostoli, *Matth. IV*, qui tam gen-

(1) Plerique interpretum duobus hisce versibus interpretam volunt consolationem piorum, ostensa eis eminus spe future liberationis ex hostium potestate, in quorum terras Judæos abductum in versa superiore minatus erat. Verum etsi Jova hanc obscure significet, Judæis non perpetuo in peregrinis terris detinendus esse, hic tamen proprie non id spectat, ut Jova homo promittat, sed eo tendit, ut denuntiet, instare illis atrocibus malis, quam filia Ægyptiaca, eamque quam mox sint subituri servitutem merito fore duriorum, quam olim Ægyptiaca fuerat, ab eo ut liberatio eis ea, qua tunc instabat, servitute, majos turarum sit beneficium, quam illa ex Ægypto olim fuerat.

(Rosenmuller.)

tes quam Judæos Christo piscati sunt. Unde vers. 19, ait: « Ad te gentes venient ab extremis terræ. » Post hos sequuntur « venatores, » id est Ecclesiastici et Religiosi viri, qui venantur homines, ut faciunt sanctos, de montibus excelsorum dogmatum, et de collibus honorum operum, et de cavernis petrarum, id est de institutione Apostolorum et Apostolicorum virorum, ut eos imitentur. Vel potius magisque ad litteram, qui omnes homines etiam feros, ut Indos, Uros, Brasillos, etc., in montibus et cavernis quasi feras habitantes venantur, ut Christo mansuefaciant, ut fecit S. Xaverius ejusque assecla. Ita Origenes, S. Hieronymus, Rabanus, Tertullianus, lib. *IV Contra Marcion. IX*, Ambrosius, serm. 6 in *Psalm. CVIII*, Augustinus, tract. *10 De Utilitate jejuniæ*, c. p. 11.

Tales venatores celestes vidi in colligijs variis, nominatim in Leodiensi, qui carbonarios et Ardennates in fodinis et fornacibus æris et ferri quasi Cyclopes et Brontes; ac Cænipontano, qui montanos in Alpihus quasi eremitas, imo quasi feras in lustris sparsim habitantes, per gelu et aestus, per famem et sitim, ingenti labore et sudore, æque ac zelo vestigant, capiunt, eradiunt, viamque in colium edocent, æque Alpicolæ faciunt Cælicolas, imo Deicolæ.

Angogice, « piscatores et venatores » sunt angeli, qui in fine mundi, undequaque ex sepulchris et speluncis cineris et ossa Sanctorum colligunt, ut a deo auferantur et resurgant.

Tropologie, « montes et colles » sunt superbia et pusillanimitas, aliæque vitia: « cavernæ » sunt malæ consuetudines, etc., inde has feras, id est homines impios et impuros, educere debent pastores, alique qui animarum lucris incumbunt. Audiant ipsi exhortationem aërem S. Basilii in *Ilud Deuter. xv*: *Attende tibi*, juxta Septuaginta: « Habet, inquit, domus Dei, que Ecclesia viventis est, viatores, architectos, edificatores, agricolas, pastores, athletas, milites, venturos missos a Deo ita momente: Ecce ego mitto multos venatores, et venabuntur multos. Attende igitur multa cum diligentia, ne forte fugiat te praeda, ut efferat per improbitatem, verbo veritatis convictos, Salvatori offeras. Viator es, et similis qui orabat: Gressus meos dirige. Attende tibi ipsi ne qua exorbites, neu ad dexteram dellexeris aut sinistram; progreditor via regia. Architectus, solido tutove loco jaciatur et collocet fidei fundamentum, quod est Jesus Christus. Edificator, quo pacto edificet videat, ut ne ligna, non fenum, neque calamum; sed aurum, argentum, lapides pretiosos. Pastor est palumbundum pecus et erraticum convertit; quod conquassatum est et contritum, colligat; quod ægrotum, sanat. Agricola est fenum, si infructuosa est, circumfodit; illic ingerit que conductura novaris ad edendos fructus. Miles es? collabora Evangelio, milita bonam militiam contra spiritus nequitiæ, adversum vitiosas carnis affectiones induitor om-

nem armaturam Dei. Athleta es? imitare Paulum et cursu contententem, et in palestra collectantem, et in agone pugillari decertantem: in adversarium, immotum oculum intendit fixus; animo sis non supino, sed arrecto et pervigili. »

17. QUIA OCULI MEI SEMPER OMNES VIAS EORUM. — *q. d.* Non latet me eorum via, quibus Chaldecos hostes suos fugient, sicut eorum iniquitates me non latuerunt; itaque potero eos per venatores meos ex omnibus latebris æque ac iniquitatibus extrahere.

Nota: Propheta loqui solent de Gentium et impiorum conversione, quasi de ulione, captivitate, piscatione et venatione; quia Deus in iis uliscitur, piscatur, venatur et capit scelera moresque impios, ut eos cieuret, et in alios mores hominesque transformet. Vide *Canon. XLVI*.

18. ET REDDAM, — *q. d.* Primo, tamen antequam mittam piscatores, pro meritis puniam duplices, id est multiples, eorum iniquitates, ut sic afflicti ad me recurrant et opem implorant. Ita Deus punivit Judæos per Antiochum Epiphaneum ejusque posteros, atque per Pompeium, Cæsarem aliosque Romanos. Ita pariter punivit gentiles, dum singula eorum regna et monarchias ante Christum bellis exhausti et destruxit: sic enim Persas per Græcos, Græcos per Romanos, Romanos per sese invicem, perque bella civilia punivit et vastavit.

Nota: *duplices*, id est patrum et filiorum, inquit Isidorus. Secundo, S. Hieronymus: « Duplices, » inquit, quia duplo graviores fuerunt iniquitates Judæorum Dei legem cognoscentium, quam gentium ignorantium. Tertio et optime, « dupli-

ces, » id est multiples. Vide dicta *I Timoth. v, 17*. In MORTICINIS. — *Morticina* vocat cadavera filiorum et animalium, que idolis immolabant. Ita Theodoretus.

19. AD TE GENTES VENIENT. — Per gentes Chaldecus et Vatablus accipiunt Judæos e Chaldea redeuntes in Jerusalem. Secundo, S. Thomas et Lyranus accipiunt gentes ad judaismum conversas, et cum Judæis e Babylone redeuntes in Judæam. Tales enim plures existisse patet *I Esdræ vi, 21*, et *Esther viii, 17*. Tertio et optime, S. Hieronymus, Rabanus, Theodoretus, a Castro, Eusebius, *V Demonstr. xxx*, S. Thomas, Lyranus et S. Augustinus, lib. *I De Consens. Evang. xxvi*, accipiunt gentes ad Christum et Ecclesiam conversas, quibus Deus ostendit suam « manum et virtutem, » id est Christum qui Dei virtus est et potentia, ejusque signa et miracula potentissima, maxime quod per pauperes et viles piscatores, totum mundum convertet; hi dicent: « Vere mendacium, » id est mendaces deos et idola, « possederunt, » vel, ut hebraice est, hereditarunt « patres nostri, » quia eos, jure quasi hereditario, a patribus suis acceperunt et coluerunt.

20. NUMQUID FACIET? — Numquid convenit aut decet facere? minime, *q. d.* Quæ insanis est facere hominem sibi ipsi deos, quos videt veros non esse; sed falsos, multos et saxa? Hæc dicunt gentes cum ad Deum convertuntur.

21. OSTENDAM EIS MANUM MEAM, — potentiam meam, in tam mira et efficaci eorum conversione, in tot miraculis, gratiis, virtutibus et donis Spiritus Sancti. Ita S. Hieronymus.

CAPUT DECIMUM SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Doet Judæorum peccatum scriptum in aris idolorum, et in cornibus Judæorum esse indelebile, nec nisi excidio delendum: hinc, vers. 5, ait, maledictum esse qui confidit in homine, et benedictum qui confidit in Domino; itaque eleganti similitudine myrica arida et arboris irrigua; atque pedicis ovis alienis incubantis illustrat. Unde, vers. 13, asserit, quod recedentes a Domino, in terra scribentur. Tertio, vers. 14, orat ut Deus eum contra Judæos tueatur: Quia, inquit, non sum turbatus, te pastorem sequens: et diem hominis non desideravi, tu seis. Non sis tu mihi formidini, spes mea tu in die afflictionis. Quarto, vers. 19, hortatur ad observationem sabbati, et consequenter ad omnem Dei cultum (1).

1. Peccatum Juda scriptum est stylo ferreo in ungue adamantino, exaratum super latitudinem cordis eorum, et in cornibus ararum eorum. 2. Cum recordati fuerint filii eorum ara-

(1) Pergat Deus in hoc capite quod cepit in precedenti, scilicet respondere ad querelas populi expostulationes. Puto igitur, Judæis exprobrat quod vane religionis studium, apud eos patrum imitatores tantas radices egerit, ut videretur nullo modo posse extirpari, 1, 2. Secundo, cum itaque tam corrupti populi nunquam corrigendi spes nulla supersit, decernit, primo, nihil reliquum esse, nisi ut ex ea terra, quam suis flagitiis

contaminare non desineret, expellatur, 3, 4, secundo, neque hoc supplicium ulla humana potentia averti posse, quod quidem Judæorum plures, Ægyptiorum auxilio freti, sibi persuasum habebant, 5, 6; dum auxilium et salus recte expectanda essent a solo Deo, 7, 8; cordi hominum inspiciante, et cuique secundum merita tribuente, 9-12.

Tertio, Propheta postquam, primo, veritatem dicto-